

Malifalensi nga Nkhani za Unganu wa Umoyu Widu Wachikhristu Ndipuso Uteweti

JANUARY 6-12

CHUMA CHAKUTULIYA MU MAZU NGAKU CHIUTA | CHIYAMBO 1-2

“Yehova Walenga Vamoyu Pacharu Cha- pasi”

it-1 527-528

Chilengedu

Pa Zuwa Lakwamba, Chiuta wangukamba kuti, “Kuwi ukweru.” Wati wakamba mazu yanya, ukweru ungwamba kuwoneka mumitambu chinanga kuti vinthu vo vaperekanga ukweru wenuwu vawonekanga cha. J. W. Watts wangukamba kuti: “Ukweru ungwamba kuwa-ku kamanakamana.” (Chiya. 1:3, A *Distinctive Translation of Genesis*) Venivi vilongo kuti ukweru wawalanga kamanakamana. Chiuta wangupambanisa pakati pa ukweru ndi mdima. Ukweru wanguwudana kuti Musana ndipu mdi-ma wanguwudana kuti Usiku. Venivi vilongo kuti charu chazunguliyanga pamalu ngamoza chichizunguliya so lumwi, kuti vigawa viwi vacharu, chakumulenji ndipuso chakumazulu, visinthannengi nyengu, chinyaki musana chinyaki usiku.—Chiya. 1:3, 4.

Pa Zuwa Lachiwi, Chiuta wangupambanisa “pa-
kati pa maji ndi maji.” Venivi vinguchitiska kuti pawi mlengalenga. Maji nganyaki ngangujali-
ya pacharu chapasi, ndipu nganyaki nganandi ukongwa ngangukwere kuchanya mwakuti pakati-
tati panguja mlengalenga. Chiuta wangudana mlengalenga wenuwu kuti Kuchanya. Kuchanya ko tikamba yapa nkhuchanya ko kwe nyenyezi ndi mapulaneti nganyaki cha. Kweni tikamba mlengalenga wo wenga pakatikati pa maji ngo ngenga kuchanya ndi charu chapasi.—Chiya. 1:
6-8; wonani pamutu wakuti EXPANSE.

Pa Zuwa Lachitatu, maji nga pacharu chapasi nganguwungana pamoza chifukwa cha nth-

zi zakuziziswa zaku Chiuta. Venivi vinguchitiska kuti mtunda uwoneki, ndipu Chiuta wangudana mtunda wenuwu kuti Charu Chapasi. Pa zuwa lenili so Chiuta wanguchitiska kuti charu chi-yambi kume uteka, vakume vakupasa mbewu, kweniso vimiti vakupasa vipasu. Vinthu venivi vikuwaku waka mwangozi cha kweniso vikuchi-ta kusambuka cha. Vakume va magulu ngosi ngatatu ngenanga vikupangika munthowa yaku-ti vibalengi mbewu zinyaki mwakukoliyana ndi “mtundu” waki.—Chiya. 1:9-13.

it-1 528 ¶5-8

Chilengedu

Wonani kuti pa Chiyambo 1:16, mazu nga Chiheberi ngakuti *ba-ra* ngo ngang’anamuwa kuti “kulenga” ngakugwiriskikiya ntchitu cha pa lemba ili. Mumalu mwaki, mazu nga Chiheberi ngakuti ‘a-sah’, ngo ngang’anamuwa “kupanga” ndingu ngakugwiriskiya ntchitu. Pa lemba la Chiyambo 1:1 pe mazu ngakuti “kuchanya.” Ku-chanya kwenuku kusazgapu lumwi, mwezi ndi nyenyezi ndipu venivi vilongo kuti vinthu ivi ndipu valengeka kali Zuwa Lachinayi lechenda-kwani. Kweni pa zuwa lachinayi lenili, Chiuta wanguchitiska kuti vinthu vakuchanya venivi vije pachanya pa mlengalenga kuti viperekengi umampha ukweru pacharu chapasi. Mazu ngakuti “Chiuta wanguviwika mumlengalenga kuti viwalengi pacharu,” ngalongo kuti pa nyengu iyi vinthu vo vaperekanga ukweru vingwamba kuwoneka umamphaumampha pacharu kutuliya kuchanya. Kweniso, vinthu vakumbulikiya venivi venga vakuziwiya “nyengu, mazuwa, ndi vyaka.” Pati pajumphya nyengu, vinthu venivi vingwamba kuwoyva wantru munthowa zakupambanapa-mbara.—Chiya. 1:14.

Pa Zuwa Lachikhondi, Chiuta wangulenga vinthu vamoyu vakwamba, kupatuwaku wantru. Venivi vilongo kuti Chiuta wangulenga waka chamo-yu **chimoza** pe cha. Vilongo so kuti vamoyu

vosi vikuchita kusambuka kutuliya ku chamoyu chimoza cha. Kweni **mitundu** yakupambana-pambana ya vamoyu yinguŵaku chifukwa cha nthazi zaku Chiuta. Bayibolu likamba kuti: "Chiuta wangulenga vamoyu vikuluvikulu va munyanja ndi vamoyu vosi vo vitenda kweniso kusambira mumaji, mwakukoliyana ndi mitundu yaki. Wangulenga so vamoyu vosi vamapapa vo viphululuka, mwakukoliyana ndi mitundu yaki." Chiuta wangukondwa ndi vinthu vo wangupanga ndipu wanguvitumbika. Mu mazu nganyaki tingakamba kuti wanguvikambya kuti "vije vinandi." Vamoyu venivi vatingi vitondekengi cha kuja vinandi, chifukwa Chiuta wanguvilenga munthowa yakuti vibalengi "mwakukoliyana ndi mitundu yaki."—Chiya. 1:20-23.

Pa Zuwa la Nambala 6, "Chiuta wangupanga vinyama vamudondu mwakukoliyana ndi mitundu yaki, vinyama vakuwêta mwakukoliyana ndi mitundu yaki, ndipuso vamoyu vinyaki vosi vakukwâwa mwakukoliyana ndi mitundu yaki." Vinyama vosi venivi Chiuta wanguiwona kuti vamampha, nge mo wanguwone vinthu vinyaki vosi vo wangulenga kuti venga umampha.—Chiya. 1:24, 25.

Chakukumaliya kwa zuwa la nambala 6 lakulenge vinthu, Chiuta wangulenga chamoyu cha mtundu unyaki wasonu. Chamoyu ichi chenga chakuzirwa ukongwa kuluska vinyama, kweni chenga chakusika pakuyeruzgiya ndi angelu. Chamoyu ichi ndi munthu. Munthu mwenuyu wangulengeka muchikozgu chaku Chiuta. Lemba la Chiyambo 1:27 likonkhoska waka mwakudumuwa kuti, "[Chiuta] wangulenga munthulumi ndi munthukazi." Kweni nkhanî yakuyanana ndi yeniyi yo yisanirika pa Chiyambo 2:7-9 ndiyu yikonkhoska vinthu chayivu vo vinguchitika pakulenga munthu. Lemba ili lilongo kuti Yehova Chiuta wangupanga munthu kutuliya ku dongu ndipu wangumuputiya mvuchi waumoyu mu mphunu zaki. Chiuta wati wachita ivi, munthu yo wanguja wamoyu. Pavuli paki Chiuta wangumuŵika mu paradayisu kuti wajengi mwenimo kweniso mwenga vakurya vakuti waryengi. Yapa

tawona kuti Yehova wangugwiriskiya ntchitu vinthu vo wangulenga pakwamba kuti wapangiyi munthu. Ndipu wati wamulenga, Chiuta wangulenga so munthukazi mwakugwiriskiya ntchitu mbaŵala yimoza yaku Adamu. (Chiya. 2:18-25) Mwaviyo, wantru anguja "mtundu" wakukwana munthukazi wati walengeka.—Chiya. 5:1, 2.

Kufufuza Fundu Zakuzirwa za mu Bayibolu

w15 6/1 5

Mo Sayansi Yitititovye

Kumbi pajumpha nyengu yitali wuli kutuliya po charu ndipuso chilengedu chosi vikulengeke? Asayansi akamba kuti charu chapasi chikujaku vyaka pafufupi 4 biliyoni vo vajumpha. Akamba so kuti chilengedu chikujaku vyaka pafufupi 13 pamwenga 14 biliyoni vo vajumpha. Kweni Bayibolu likamba cha chaka cho chilengedu chikupangikiya. Ndipuso palivi mu Bayibolu po palongo kuti charu ichi chajaku waka vyaka masauzandi ngamanavi. Vesi lakkwamba mu Bayibolu likamba kuti: "Pakwamba Chiuta wangulenga kuchanya ndi charu chapasi." (Chiyambo 1:1) Mwaviyo, vo asayansi akamba kuti charu kweniso chilengedu vikujaku kali ukongwa vauneneska.

it-2 52

Yesu Khristu

Wenga Mlengi Munyaki Cha. Fundu yakuti Mwana wangugwiraku ntchitu yakulenga vinthu ndi Awisi ying'anamuwa kuti nayu wenga Mlengi cha. Mazaza ngosi ngakulenge vinthu ngatwanga kwaku Chiuta kuziya mu mzimu waki, pamwenga kuti nthazi zaki. (Chiya. 1:2; Sumu 33:6) Kweniso chifukwa chakuti Yehova ndiyu Chisimi cha umoyu wewosi, vakulengeka vosi vamoyu, kaya vakuwoneka ndi masu pamwenga cha, vosi vikulengeka ndi iyu. (Sumu 36:9) Mwaviyo, nge mo tawone, Yesu wenga Mlengi cha pakuyija kweni Yehova yo ndi Mlengi wa-mugwiriskiyanga waka ntchitu. Yesu mweneku wangukamba kuti Chiuta ndiyu wangulenga vinthu vosi, mwakukoliyana ndi vo Malemba ngosi

ngakamba.—Mate. 19:4-6; wonani pamutu wa-kuti CREATION.

JANUARY 13-19

CHUMA CHAKUTULIYA MU MAZU NGAKU CHIUTA | CHIYAMBO 3-5

“Vinthu Viheni vo Vinguchitika Chifukwa cha Boza Lakwamba”

w17.02 5 ¶9

Khumbu Laku Yehova Lifiskikengi!

⁹ Satana Dyaboli, wangupusisa Heva mwakugwiriskiya ntchitu njoka kuti waleki kuvwiya Yehova. (**Werengani Chiyambo 3:1-5**; Chivu. 12:9.) Vo iyu wangukamba vingulongo kuti wana aku Chiuta a pacharu chapasi akanizikanga kurya “vipasu va muchimiti chechosi cha mumunda.” Venga nge kuti Satana wakamba kuti: ‘Mung’anamuwa kuti mungachita cha vo mu-khumba?’ Iyu wangukamba boza lakuti: “Kufwa, mufwengi cha.” Satana wanguchitiska kuti Heva wagomezgi kuti wakhumbikanga cha kuvwiya Chiuta ndipu wangumukambiya kuti: “Chiuta waziwa kuti zuwa lo mwazamuryiya chipasu cha muchimiti chenichi, masu nginu ngazamu-julika.” Satana wang’anamuwanga kuti Yehova wakhumbanga cha kuti yiwu aryi chipasu cho, chifukwa chakuti asani angurya, atingi ajengi ndi zeru zapade. Pavuli paki, Satana wangu-amba so boza lakuti: ‘Muyananengi ndi Chiuta ndipu muziwengi chamampha ndi chiheni.’

w00 11/15 25-26

Vo Tisambira ku Banja Lakwamba

Kumbi vingulembeke limu kuti Heva waza-mubuda? Awa. Yeruzgiyani kuti yimwi ndimwi Heva. Vo chinjoka chingukamba venga vakupam-bana ukongwa ndi vo Chiuta kweniso Adamu angukamba. Kumbi mungavwa wuli asani mun-thu munyaki wachilendu wasuska munthu munyaki yo mutimyanja ndi kumugomezga? Yapa Heva watingi wamususkengi Satana, watingi walongongi kuti wakoliyana nayu cha,

watingi wakwiyengi ukongwa, kweniso wati-nji wakanengi ndi kumuwwisiya viyo. Kweniso watingi wajifumbengi dankha kuti, Kumbi njoka ye ndi mazaza wuli kuti yikayikiyi vo Chiuta kweniso mulumu waki angukamba? Asani Heva watumbikanga mulumu waki nge mutu, watingi wafumbengi dankha ulongozgi wechendasankhi vakuchita. Venivi ndivu nasi tikhumbika ku-chita. Titenere kufumba dankha ulongozgi asani tavwa nkhanji yeysosi yo yipambana ndi vo Chiuta wakamba. Kweni Heva wangugomezga vo Wakunyenga wangukamba. Venivi vilongo kuti iyu wakhumbanga kuti Satana ndiyu wamusankhiyengi pakati pa chamampha ndi chiheni. Heva wangunyengeka chifukwa cha kuwanawaniya ukongwa vo Satana wangukamba. Iyu wangunanga ukongwa kuchita viyo chifukwa wakhumbikanga kuvituzgamu liwi mumawana-wanu ngaki vinthu vaboza venivi, pamwenga wakhumbikanga dankha kukambiskana nkhanji iyi ndi mulumu waki nge mutu!—1 Akorinto 11:3; Yakobe 1:14, 15.

Adamu Wanguvwiya Muwolu Waki

Pati pajumpha kanyengu kamanavi, Heva nayu wangunyengere Adamu kuti wabudi. Kumbi tingakukonkhoska wuli kuthera kwaku Adamu kwambula ndi kukambaku so cha? (Chiyambo 3:6, 17) Yapa Adamu wangusowa chakuchi-ta kuti wagomezgekengi kwaku yani. Kumbi iyu watingi wavwiyengi Mlengi waki yo wangu-mupaska chechosi kusazgiyapu muwolu waki Heva yo wamuyanjanga? Asi wakhumbikanga kufumba dankha ulongozgi kwaku Chiuta kuti waziwi vo wangachita? Pamwenga wakhumbi-kanga kukoliyana ndi muwolu waki? Adamu waziwanga umampha kuti vo muwolu waki wa-khzganga kuti vichitikengi asani warya chipasu chakukanizgika venga vaboza. Pa nkhanji yeniyi, wakutumika Paulo wangulemba kuti: “Adamu wangunyengeka cha, kwesi munthukazi ndiyu wangunyengeka ndipu wanguja wakubuda.” (1 Timote 2:14) Mwaviyo, viwoneke limu kuti Adamu wanguleke dala kuvwiya Yehova. Iyu wa-wopanga kuti walekanengi ndi muwolu waki.

Mantha ngenanga ngenga ngakulu ukongwa kuluska chivwanu cho wenga nachu kuti Chiuta wanganozga so vinthu.

w12 9/1 4 ¶2

Kumbi Chiuta Wawona Kuti Anthukazi Mbakusika?

Kumbi Chiuta wakuwatemba anthukazi?

Awa. Mumalu mwaki, "njoka yakali ukongwa yo yidanika kuti Dyaboli," ndiyu 'yikutembeka' ndi Chiuta. (Chivumbuzi 12:9; Chiyambo 3:14) Chiuta wati wakamba kuti Adamu 'wazamulamuliya' muwolu waki, wang'anamuwanga kuti anthulumi awonengi awolu wāwū nge akapolu cha. (Chiyambo 3:16) Mumalu mwaki, Chiuta wakambiyanga waka limu masuzgu ngo ngazamuwapu chifukwa cha ubudi wo banja lkwamba linguchita.

w04 1/1 29 ¶2

Fundu Zikulu za Mubuku la Chiyambo—Chi-gāwā Chakwamba

3:17—Kumbi dongu lingutembeka wuli, nanga linguja lakutembeka kwa nyengu yitali wuli?
Kutembeka kwa dongu kwang'anamuwanga kuti kulima kujengi kwakusuzga ukongwa. Kulima kwenga kwakusuzga nadi chifukwa charu chingwamba kume minga ndi vakume vinyaki vakukozganaku ndi vinthembwi. Mphapu yaku Adamu ndiyu yingwamba kukumana ndi suzgu yeniyi. Ndichu chifukwa chaki awisi aku Nowa a Lameki angukamba za "ntchitu yakuwāwisa manja . . . chifukwa cha kulima dongu lo Yehova wangulitemba." (Chiyambo 5:29) Pavuli pa Chigumula, Yehova wangutumbika Nowa ndi wāna waki anthulumi ndipu wanguwakambiya kuti wakhumba kuti azazi charu chosi chapasi. (Chiyambo 9:1) Ivi vilongore limu kuti thembu laku Chiuta lakukwaskana ndi dongu lingumaliya pena—Chiyambo 13:10.

it-2 186

Vakuwāwā va Pakubala

Masuzgu ngangwamba kuwoneka nadi pa nyengu yakubala. Heva wati wabuda wāka, Chiuta

wangumukambiya limu vinthu vo vatingi vizichitikengi pakubala chifukwa cha ubudi. Asani Heva wangulutirizga kuja wakugomezgeka, Chiuta nayu watingi walutirizengi kumutumbika ndipu watingi wakondwengi ukongwa pakubala. Tikamba viyo chifukwa "vitumbiku vaku Yehova vichitiska kuti munthu wakhupuki ndipu wasazgiyapu urwirwi cha." (Nthanhi 10:22) Chifukwa chakuti tosi te akubuda, munthukazi weyosi sonu wasuzgika pakubala. Ndichu chifukwa chaki Chiuta wangukamba kuti (kanandi vinthu vo Chiuta **wavizomereza** wāka kuti vichitiki, wānthu atamba kuviwona nge kuti iyu ndiyu **wativichitiska**): "Ndisazgiyengetu vakuwāwā asani we ndi nthumbu ndipu wazamukuvwa vakuwāwā pakubala."—Chiya. 3:16.

Kufufuza Fundu Zakuzirwa za mu Bayibolu

it-2 192 ¶5

Lameki

Ndakatulu yo Lameki wangukambiya awolu waki (Chiya. 4:23, 24) yilongo vinthu vankhaza vo vengaku mu nyengu yaki. Lameki wangukamba ndakatulu yakuti: "Vwani mazu ngangu, yimwi awolu aku Lameki; vwiyanu vo ndikhumba kukukambiyan: Ndabaya munthu chifukwa chakuti wandipweteka, ndamubaya nadi mnyamata chifukwa chakuti wandipuma. Asani munthu yo wabayengi Kayini wavezekiyengi maulendu 7, ndikuti munthu yo wabayengi Lameki wavezekiyengi maulendu 77." Viwoneka kuti yapa Lameki wajivikiliyangka kuti wangubaya munthu mwadala cha nge mo wanguchitiya Kayini. Mwaviyo, ndakatulu yaki yenga nge pemphu lakuti wavikiliriki ku munthu weyosi yo wangakhumba kumuweze chifukwa cha kubaya munthu yo wangumuyukiya.

it-1 338 ¶2

Kunyoza Chiuta

"Kudaniya pa zina laku Yehova" ko kungwamba mu nyengu yaku Enosi Chigumula chechendachitiki, kutenere kuti kwachitikanga munthowa yambula kwenere. Tikamba viyo chi-

fukwa tikayika cha kuti Abelu wasopanga Chiuta mwakugwiriskiya ntchitu zina lenili lakuti Yehova. (Chiya. 4:26; Ahe. 11:4) Akaswiri anyaki a Bayibolu akamba kuti kudaniya pa zina laku Chiuta ko kukambika pa lemba ili kulongo kuti wānthu anyaki kweniso achiuta anyaki apaskikanga zina lakuti Yehova. Asani venga nadi viyo ndikuti anyozanga Chiuta.—Wonani pamutu wākuti ENOSH, ENOS.

JANUARY 20-26

CHUMA CHAKUTULIYA MU MAZU NGAKU CHIUTA | CHIYAMBO 6-8

“Wanguchita Nadi Viyo”

w18.02 4 ¶4

Jani ndi Chivwanu Kweniso Akuvwiya nge Nowa, Daniyeli ndi Yobu

⁴ Masuzgu ngo Nowa wangukumana nangu. Wānthu wēnga aheni ukongwa mu nyengu yaku Enoki, ambuyaki aku Nowa. Wānthu yaŵa ‘akambanga viheni’ vaku Yehova. (Yuda 14, 15) Mucharu mwenga nkkaza zinandi mwakuti munyengu yaku Nowa, “charu chinguzaza ndi nkkaza.” Angelu aheni angusintha kuja wānthu ndipu angubala wāna ankhaza ukongwa. (Chiya. 6:2-4, 11, 12) Kweni Nowa wenga wakupambana ndi wānthu yaŵa. “Nowa wanguyanika ndi Yehova. . . . Wenga wambula kalema pakati pa wānthu wo wengaku mu nyengu yaki. Nowa wayendanga ndi Chiuta wauneneska.”—Chiya. 6:8, 9.

w13 4/1 14 ¶1

“Wayendanga ndi Chiuta Wauneneska”

Ntchitu yakukhoma chingaraŵa yinguto vyaka vinandiku, panyaki vyaka 40 pamwenga 50. Yiwu akhumbikanga kutema vimiti, kuvipikita, kuguguza mikoku ndi kuvilumikiza pamoza. Chingaraŵa chakhumbikanga kuja chavigaŵa vitatu vakuyerekana. Chakhumbikanga so kuja ndi vipinda kweniso khomu mumphepeti mwaiki. Viwoneka kuti chingaraŵa ichi chenga ndi mawindu muchanya ndipuso chenga chalibanda

kuti maji ngawengi umampha pasi.—Chiyambo 6:14-16.

w11 9/15 18 ¶13

Tchimbiyani Maphara Mwakukunthiyapu

¹³ Ntchinthu wuli cho chinguwovya atewēti aku Yehova yaŵa kuti awini maphara? Wonani vo Paulo wangulemba vakukwaskana ndi Nowa. (*Werengani Aheberi 11:7.*) Nowa ‘wenga wechendachiwonepu’ “chigumula cha maji pacharu chapasi cho [chattingi] chinangengi vamoyu vosi.” (Chiya. 6:17) Pa nyengu iyi ndipu chigumula chechendachitikepu. Chinanga kuti venga viyo, Nowa wakayikanga cha kuti chingachitika. Chifukwa wuli? Chifukwa chakuti wenga ndi chivwanu kuti Yehova wangatondeka cha kufiska vosi vo wakamba. Nowa wangudinginyikapu cha kuti Chiuta wamupaska ntchitu yakusuzga ukoṅgwa. Mumalu mwaki, “wanguchita nadi viyo.” (Chiya. 6:22) Tiyeni tiwanaŵaniyi dankha vo Yehova wangukambiya Nowa kuti wachiti. Iyu wangumukambiya kuti wakhomi chingaraŵa, waserezi vinyama muchingaraŵa, waserezemu so vakurya va wānthu kweniso nyama, wapharazgi uthenga wa cheruzgu kweniso kuti wawovyi banja laki kuti lije paubwezi wamampha ndi Chiuta. Chenga chinthu chipusu cha kuti wachiti “nadi viyo.” Kugomezgeka kwaku Nowa kweniso kukunthiyapu kwaki kunguwovya kuti iyu ndi banja laki ataskiki ndipu Chiuta wanguŵatumbiika.

Kufufuza Fundu Zakuzirwa za mu Bayibolu

w04 1/1 29 ¶7

Fundu Zikulu za Mubuku la Chiyambo—Chigāŵa Chakwamba

7:2—Kumbi Nowa wapambanisanga wuli pakati pa nyama zakufipiskika ndi zambula kufipiskika? Viwoneka kuti Nowa wapambanisanga nyama zakufipiskika ndi zambula kufipiskika mwakutole zo zaperekengwa sembi pa nyengu yo, mumalu mwakwende fundu yakuти wānthu angarya nyama iyi pamwenga cha. Chigumula chechendachitiki, wānthu aryanga

cha nyama. Mazu ngakuti nyama “zambula kufipiskika” kweniso ngakuti “zakufipiskika” pa nkhani yachakurya ngangwamba kugwira ntchitu pa nyengu yo wānthu ayendiyanga Dangu laku Mozesi, ndipu venivi vingumala Dangu laku Mozesi lati laleka kugwira ntchitu. (Machitidu 10:9-16; Aefeso 2:15) Viwoneke limu kuti Nowa waziwāngwa umampha nyama zo zenga zakwenerere kuperekaka sembi kwaku Yehova. Iyu watuwa wāka muchingaraŵa, “wanguzenge Yehova jotcheru ndipu wangutopu zinyaki mwa nyama zosi zambula kufipiskika ndi vamoyu vosi vakuphululuka mude vambula kufipiskika ndipu wanguvipereka sembi zakotcha pajotcheru.” —Chiyambo 8:20.

w04 1/1 30 ¶1

Fundu Zikulu za Mubuku la Chiyambo—Chi-gāwa Chakwamba

7:11—Kumbi maji ngo nganguzaza charu chapsi pa nyengu ya Chigumula ngangutuliya pani? Pa zuŵa lachiŵi lakulenge vinthu, pa nyengu yo Chiuta wangupangiya “mlengalenga,” “pasi pa mlengalenga” penga maji kweniso “pachanya pa mlengalenga” penga so maji. (Chiyambo 1:6, 7) Maji ngo ngenga “pasi pa mlengalenga” ngenga kali pacharu chapasi. Maji ngo ngenga “pachanya pa mlengalenga” ndingu ngangukwere kuchanya, ndipu ngangupanga “visimi va ndimba yikulu ya maji.” Mwaviyo, maji ngenanga ngo ngangukwere kuchanya ndingu nganguwiya pacharu chapasi mu nyengu yaku Nowa.

JANUARY 27-FEBRUARY 2

CHUMA CHAKUTULIYA MU MAZU NGAKU CHIUTA | CHIYAMBO 9-11

“Charu Chosi Chenga ndi Chineneru Chimoza”

it-1 239

Babiloni Mukulu

Vinthu vo Babiloni wa mu Nyengu Yakali Wa-zīwkanga Navu. Nyengu yo azengiyanga tawuni

ya Babiloni mu Dambu la Shinara ndiyu so azengiyanga Chinyumba Chitali cha ku Babele. (Chiya. 11:2-9) Wānthu wo azenganga chinyumba chitali chenichi kweniso tawuni yeniyi akhumbanga wāka “kujipangiya zina” mumalu mwakukweza zina laku Chiuta. Kafufuku walongo kuti vinyumba vitalivitali vo wānthu yaŵa azenganga ku Babiloni wakali kweniso mumalu nganandi ku Mesopotamia kuti asopiyyengemu vitenere kuti vazengekanga mwakutole chinyumba chitali ukongwa cho chinguzeneka pakwamba. Vo Yehova Chiuta wanguchita kuti watimbanyizgi ntchitu yakuzenga chinyumba chakusopiyamu chenichi vilongole limu kuti iyu watinkhanga kusopa kwaboza ko wānthu yaŵa angwambisa. Ndichu chifukwa chaki zina la tawuni yakali yeniyi lakuti Babele ling'anamuwa “Kutimbanyizga,” ndipu zina lenili muchineneru cha Chisumeri (*Ka-dingir-ra*) kweniso muchineneru cha Akaldiya (*Bab-ilu*) ling'anamuwa kuti “Geti laku Chiuta.” Mwaviyo, wānthu wo ajanaga mutawuni yeniyi akulisinthaku kamanavi zina la tawuni iyi kuti lileki kuyanana ndi zina la Chinyumba chitali chakwamba cho Chiuta wanguchikana. Kweni chinanga kuti veviyo, zina lasonu la tawuni yeniyi leche kuwwika mbwenu lachisopa chakali.

it-2 202 ¶2

Chineneru

Buku la Chiyambo likonkhoska vo vinguchitika pavuli pa Chigumula. Mabanja nganyaki ngangukoliyana kuti ngazengi chinyumba chitali kuti ajengi mwenimo. Ivi venga vakususkana ndi vo Chiuta wangukambiya Nowa ndi wāna wāki. (Chiya. 9:1) Mumalu mwakuti azazi charu chapsi, yiwu angwamba kukambiya wānthu kuti azengi wāka chinyumba chitali kuti wosi ajengi mwenimo. Yiwu angwamba kuzenga chinyumba chenichi ku Dambu la Shinara ku Mesopotamia. Viwoneke so limu kuti chinyumba chenichi ndichu chatingi chijengi likulu la chisopa chawu. —Chiya. 11:2-4.

it-2 202 ¶3

Chineneru

Chiuta Wanthalizosi wangutimbanyizga ntchitu ya wantru akujikuzga wenaŵwa kuti aleki kukoliyana pakugwira ntchitu yeniyi. Iyu wanguchita ivi mwakutimbanyizga chineneru chawu. Venivi vinguchitiska kuti aleki kugwira ntchitu iyi mwakukoliyana ndipu angwamba kumbininiya mumalu ngakupambanapambana pacharu chosi. Kutimbanyizgika kwa chineneru pa Babele kunguchitiska kuti vilatu vawu viheni vakususkana ndi khumbu laku Chiuta vileki kulutiriya. Venivi vinguwovya so kuti wantru aleki kusambizana zero kweniso kuti aleki kuja ndi nthazi zakugwiriya ntchitu pamoza ndi mtima wakuji-kuzga. Kweniso venivi vinguchitiska kuti wantru a vineneru vinyaki aleki kuvwa zero zo wantru a vineneru vinyaki asambizananga. Zero zo asambizananga zenga zakutuliya kwaku Chiuta cha, kweni zenga zero za wantru zo azisaniyanga kutuliya pa vo afufuza kweniso vo akumana-pu navu. (Yeruzgiyani ndi Waku. 7:29; Mara. 32:5.) Chinanga kuti kutimbanyizgika kwa chineneru kukuchitiska kuti mtundu wa wantru ugaŵikani, kweni kukuwovya kuti vilatu vawu viheni ukongwa vileki kulutiriya. (Chiya. 11:5-9; yeruzgiyani ndi Yesa. 8:9, 10.) Asani tingawa-nawaniya vinthu vo wantru apanga mazuwa nganu chifukwa cha zero zo wantru wenazu zo atizingiriskiya ntchitu mwambula kwenere, viwoneke limu kuti patingi pachitikengi vinthu viheni ukongwa asani Chiuta wanguleka kuchitapu kantu pa Babele.

it-2 472

Mitundu ya Wantru

Chifukwa cha kuleka kuvvirana, wantru a chineneru chechosi apambana midawuku, vakuchita, nkharu, kweniso chisopa. Chineneru chechosi chichita vaki. (Wale. 18:3) Wantru wo wenga kutili ndi Chiuta, angupangira dala angoza anandi kuti awasopengi.—Mara. 12:30; 2 Wakaro. 17: 29, 33.

Kufufuza Fundu Zakuzirwa za mu Bayibolu

it-1 1023 ¶4

Hamu

Viwoneka kuti Kenani nayu wanguwona malu ngakubisika ngaku Nowa ndipu awisi a Hamu angumuchenya cha pa vo wanguchita. Kweniso, panyaki Nowa wangukamba mazu yanga nge uchimi chifukwa wanguwone limu maŵanaŵanu ngaheni ngaku Hamu, ngo ngatenere kuti ngangwamba so kuwoneka mu mwana waki Kenani. Mphapu yaku Kenani nayu yatingi yitoliyengetu maŵanaŵanu ngaheni ngenanga. Thembu ili lingufiskika kakwamba pa nyengu yo Ayisirayeli a fuku laku Semu anguthereska Akanani. Wantru wo anguleka kubayika (mwakuyeruzgiyapu, Agibeoni [wo akambika pa Yoswa 9]) angukoleka ukapolu ndi Ayisirayeli. Pati pajumpa vyaka vi-nandi, thembu ili lingufiskika so pa nyengu yo mphapu yaku Kenani mwana waku Hamu yenga pasi pa ulamuliru wa fuku laku Yafeti mu ulamu-liru wapacharu chosi wa Mede ndi Perese, Girisi, kweniso Roma.

it-2 503

Nimirode

Ufumu waku Nimirode ungwambiya mumata-wuni nga Babele, Ereke, Akada ndi Kaline. Matawuni ngosi ngenanga ngenga mucharu cha Shinara. (Chiya. 10:10) Mwaviyo, viwoneke limu kuti iyu ndiyu walongozganga ntchitu yakuze-nega tawuni ya Babele ndi chinyumba chitali. Venivi vikoliyana so ndi vo Ayuda agomezganga. Mwakuyeruzgiyapu, Josephus wangulemba kuti: “[Nimirode] wangusintha vinthu mu ufumu waki kamanakamana ndipu wangwamba kuchita vinthu mwankhaza. Iyu wawonanga kuti wantru angaleka kopa Chiuta asani angaya-mba kuthemba nthazi zaki. Iyu wawofyezanga kuti wakhawulisengi Chiuta asani wakhumba kuti wanangi so charu ndi maji. Maŵanaŵanu ngenanga nganguchitiska kuti wayambi kuzenga chinyumba chitali ukongwa kuti chizileki kubira chinanga maji nganguzaza wuli,

cuti waweze vo vinguchitikiya apapi wawu aka-li. Mwaviyo, wantru akhumbisiskanga kuvwiya ulongozgi waku [Nimirode], chifukwa awona-naga cuti kuvwiya Chiuta nkhwakufyo; mwakuti angwambaku kuzenga chinyumba chitali cheni-chi . . . ndipu ntchitu iyi yayendanga mwaliwi ukongwa.”—*Jewish Antiquities*, I, 114, 115 (iv, 2, 3).